

DESCRIPCIÓ D'ALBINYANA DEL SEGLE XVI SEGONS EL CAPBREU DE 1562 (1a PART)

MIQUEL CASELLAS I PORCAR

Aquest treball pretén descriure el municipi d'Albinyana a partir de les dades del capbreu de 1562. Una rica font documental que ens ajuda a conèixer millor la realitat del municipi en un període amb poques fonts documentals com és el segle XVI.

DESCRIPCIÓ D'ALBINYANA DEL SEGLE XVI SEGONS EL CAPBREU DE 1562

INTRODUCCIÓ

L'objectiu principal del treball és oferir una visió general del municipi d'Albinyana a la segona meitat del segle XVI. El document bàsic que permet aquest estudi és un capbreu datat l'any 1562 amb 129 fulls, els deu primers dels quals foren arrencats del plec original. Sembla que el text conservat, pel tipus de lletra utilitzada, sigui una còpia de l'original, realitzada al segle XVIII, un testimoni fins ara inèdit en el seu estudi. Apareix esmentat a la veu «Bonastre» dins el tercer volum de l'*Onomasticon Cataloniae* de Coromines.⁽¹⁾

El Sr. Manuel Bofarull va fer una transcripció quasi íntegra del text emprant una màquina d'escriure, i a partir d'aquesta còpia he elaborat el present treball. El document original resta a bon resguard al museu local de la veïna població de Bonastre.

L'estudi complet del capbreu ofereix una àmplia gamma de possibilitats (distribució dels béns, comunicacions, toponímia, distribució del municipi, impostos, cultius, etc.). En propers treballs intentaré aprofundir en els seus continguts, però de moment crec oportú conèixer la distribució del municipi en aquell període.

DISTRIBUCIÓ DEL DOCUMENT

El document que es conserva està dividit en 34 confessions, més 2 de complementàries. Totes estan distribuïdes seguint una estructura definida: nom del confessant, data, pròleg, declaració de les propietats urbanes, enumeració de les seves propietats rústiques, cadascuna amb la seva extensió i cultius existents, amb una detallada enumeració dels propietaris amb terrenys confrontants. La confessió finalitza amb l'esment dels dos testimonis que hi intervenen.

En cada declaració hi ha contingudes dades més precises: tots els impostos que han de pagar els emfiteutes al senyor feudal, en aquest cas el monestir de Sant Cugat del Vallès; les hores d'aigua que li pertoquen; les persones que tenen pas per un terreny, en algun cas especial; les cases i edificis que comprenen i el seu estat; les diferents indústries i molins hidràulics que hi tenen cabuda; algunes de les seccions de la llar sempre que sigui necessari i altres espais destinats a una missió concreta (trull, llenyer, etc.).

Un cop acabades les 34 confessions contingudes al document trobem una relació dels delmes dels fruits que s'han de pagar a l'abat de Sant Cugat. Tot seguit, apareixen les dues confessions que complementen les anteriors. El següent apartat està format per una llista que enumera les persones que paguen els tributs de les possessions que han estat o estan dins els dominis de la família Stela d'Albinyana, amb les corresponents quantitats que han d'abonar. El capbreu acaba amb una mena d'índex de les diferents confessions per facilitar-ne la consulta. A primera vista sembla que la disposició de les confessions no segueix un ordre clar, encara que les quatre últimes coincideixen en la seva extensió reduïda.

Hi ha un més que interessant estudi genealògic dels seus habitants. En línies generals, quan s'esmenta una persona es fa menció del seu pare i, en un nombre considerable de casos, del seu avi; especialment en el pas dels béns de generació en generació. Els terrenys reben un tractament semblant: hi surten reflectits els canvis en la seva nomenclatura i si hi ha hagut separació o gleva de partides en relació amb la documentació anterior, en especial atenció al capbreu precedent a l'analitzat, datat l'any 1519.

Confessio don Pere Joncsa pages del motj de Albinyana

110. Donat
Bernell del
vondrell

Si Pere Joncsa pages emoliner del motj de Joncsa
del terme del castell de Albinyana confitent per se
nalmant en presència don Jaume Pau Jauguessa bachiller
lex en l'ays de la vila de ygra l'ada procurador a les coses de
uns frutes y altres vna e solida aben Marti Joan Jauguessa
sa notie public y privada del present capbreu de allí fuit legi
timament confitent y ordenat per lo dit emolt de Joncsa
don Luis de Cornelló per la divina gracia Abbat del tra
de Sant Hugue de Valles del orde de Sant Bonet del diste
de Barcelona e per raho de dita Abbatia d'ignitad fono
del castell loc y terme de Albinyana e de tota la baronia
del vendrell en la sola de la casa del honor en Pere Ja
not del castell d'oit llo de Albinyana personalment
trobat migentat jurament per ell prestat avors ha
deuy als seus sancts quetie evangelis de les fechs m
corporalmet tocats emmurs y poder de dit migi procu
Dijo manifestada demunt confessada y rogada al dit
emolt de Joncsa Abbat e hucay assent y al dit
Jaume Pau Jauguessa procurador fono per ell i se
pulant y rebent y que ell se y possehoix tota
la casa situada en lo terme del castell de Albinyana
nomonada lo motj de Joncsa en la qual eli dit confite
ab se muller fills e familia esta y habitie e a soc y estab
bitats e continua residentia y vii motj maner q
dita casa ab les molis traxerija fono ena base que en
traxerija y tota aldee de dit motj an molis nre fono
tambey e de un tual per aser de un don de de
deu ant dita casa y en sempre ab una gran perada de
en lo ambre de la qual dita casa e nre i es lora

POBLACIÓ D'ALBINYANA

El municipi està format per dos nuclis principals de població: el primer correspon al poble d'Albinyana i el segon a la barriada de les Peces. A banda, podem localitzar diferents masies o petites agrupacions de cases escampades per la part més planera del municipi: el terreny comprès al nord de l'actual C-246.

El nucli més important és Albinyana, en el qual, atenent-nos a les diferents confessions, podem comptabilitzar 17 focs, incloent-hi el rector i les confessions que només apareixen esmentades a l'índex del capbreu, les quals no s'han conservat. Hi ha un parell de confessions que pertanyen als membres d'un mateix matrimoni; aquest cas cal comptabilitzar-lo com un sol foc. És costum comptabilitzar en cada foc cinc membres, per tant obtindrem aproximadament una població total de 85 habitants. Una lectura atenta del capbreu ofereix un nombre important de referències a cases i edificis enderrocats, i s'ha aprofitat el solar d'alguns per conrear-lo. Un exemple evident és l'hort de l'hospital: un indici de la presència a la localitat d'un centre amb aquesta missió en un període anterior. Aquestes referències constitueixen un clar indicador del creixement demogràfic del nucli en segles anteriors. Sens dubte, ens trobem davant un exemple més que mostra la important expansió demogràfica que hi va haver durant el segle XIII a Catalunya, que en els dos segles posteriors va patir un descens considerable per diversos motius: les epidèmies, la fam i les guerres, entre altres.

El segon nucli en importància és les Peces. Basant-nos en les confessions podem afirmar que hi havia 8 focs. Aplicant la fórmula anterior obtenim la quantitat aproximada de 40 habitants, quasi la meitat que al nucli anterior.

Entre la població dispersa destaca la resident a la quadra de l'Albornar. En aquest indret hi podem comptabilitzar dos focs, tot i que cap dels dos confessants declara que hi tingui casa en propietat. Cal pensar que vivien en una casa del domini d'una altra persona. La seva població, segons el criteri utilitzat, rondava la desena de veïns.

La resta de la població que apareix documentada es veu reduïda a un foc, al voltant de les 5 persones. Mas Consell, mas Andreu i mas

Conill són diferents denominacions per a una mateixa masia. En l'actualitat s'utilitza la primera variant per designar una àmplia partida de terreny que coincideix aproximadament amb una part important de les urbanitzacions Bonaterra I i II. Una part d'aquesta partida era propietat dels estadants i la resta de l'amo del molí conegut actualment com d'en Perot; lloc on trobem un altre foc, que en aquell temps apareix com a molí d'en Joncosa. Més cap al nord apareix mas Liagostera de Tomoví, al qual en èpoques posteriors se li ha donat el nom de cal Cinto o cal Sereno. Al molí d'en Figuera, actual molí del Blanquillo, hi trobem un altre foc. El mas Mayner, conegut posteriorment com a mas de l'Adroguera, constitueix un altre foc dins el poblament del municipi.

A banda de les masies o molins dispersos esmentats en aquest darrer paràgraf, ja en estat ruïnós o quasi desaparegudes, n'apareix una altra, la qual encara és habitada pels seus propietaris, que continuen la tradició agrícola a què ha estat totalment vinculada al llarg de la història. Concretament ens estem referint al mas d'en Ventosa, el qual actualment rep el nom del mas del Mata.

A raó de les dades exposades podem afirmar que la població global del municipi d'Albinyana arriba a unes 165 persones aproximadament, que corresponen a 33 focs. Crec que el nombre d'habitants que se'n desprèn és bastant menor al que en realitat existia el municipi. Si analitzem la distribució de l'aigua de la font Comuna entre els regants a través del capbreu —actual font del Neix— podem observar que està quasi tota repartida al llarg de la setmana; les dues confessions que hi manquen molt probablement completarien el quadre. Fins aquí sembla que la xifra pot ser versemblant, però si analitzem el total de les confessions veurem que una majoria de propietaris té una extensió que supera els 20 jornals d'extensió (un 56% del total de confessants) i un 20% superava els cent jornals (un jornal es considera 1/3 part d'una hectàrea); fins i tot hi ha un propietari amb 207 jornals. Aquestes grans superfícies, amb les tècniques agrícoles del moment, feien imprescindible la presència de jornalers, mossos i rabassers que col·laboressin en el seu conreu. Tot i que aquests no tenien propietats, de ben segur que la seva presència era força notable a tot el municipi. Se'ls incloïa dins el còmput del seu amo. El nombre real per foc depenia directament de l'extensió de terreny cultivable que aquest posseïa. En el document hi ha unes curioses referències als casalots de Tomoví, sense que hi apareguin més dades

concretes (habitabilitat, propietat, situació exacta, etc.). No seria del tot forassenyat apuntar que molt probablement en aquests i en altres cases o masies que no apareixen detallades hi tenien la llar els jornal·lers que treballaven al servei dels propietaris de la contrada conreant els seus camps.

Un opuscle inèdit, escrit per la mà incansable de Manuel Bofaruil, titulat «Albinyana: xifres i cognoms», ens permet fer una aproximació general a la demografia del municipi al llarg de la seva història. Al fogatge de 1515 trobem que a Albinyana hi havia 19 focs, unes 95 persones. Al fogatge de 1497 trobem 14 focs, al fogatge de 1358, en canvi, hi ha 55 focs. Pel que fa al de 1339, trobem 34 focs a Albinyana i 6 a l'Albornar. Un altre fogatge, esmentat per Bofaruil, més proper al del 1562, és un del 1553 on surten 23 focs. Seguint al mateix autor, crec interessant citar un fragment del seu treball, el qual correspon a un document datat el mateix any que el present capbreu: «A l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a 'Monacales', volum I, núm. 1.237, de l'any 1562, es conserva un plec gruixut, de més de 200 folis escrits per les dues cares, que duu el títol de 'Traslado del proceso seguido por el abad y la villa del Vendrell'. Hi ha fragments en català i d'altres en llatí. De tant en tant trobem gent d'Albinyana, i en una de les pàgines més d'una vintena. Pensem que aquests —en nombre de 28— eren els caps de casa; això donaria una població de 140 habitants...». Als documents posteriors veiem com la població del municipi augmentava en nombre; l'any 1646 trobem 45 focs i uns 60 anys després, el 1705, 53 focs. Amb aquestes dades a la mà podem veure clarament que Albinyana pateix aproximadament al segle XV i primera meitat del XVI un fort descens de la població, com corroboren la multitud de referències a edificis derruïts en el document analitzat. La segona meitat del XVI ja suposa per a la localitat un lleuger increment de població en relació al fogatge de 1497, testimoni evident d'un moment àlgid de la despoblació del municipi en aquest període.

DISTRIBUCIÓ DE LA PROPIETAT RÚSTICA

La propietat de la terra es distribuïa entre diferents habitants del municipi. Apareix algun cas, el qual podem qualificar d'excepció que justifica la regla, en el qual l'amo resideix en alguna de les localitats veïnes.

Foto recent del molí del Blanquillo. Al capbreu apareix com a molí d'en Figuera (foto: Miquel Casellas).

Hi ha grans propietaris amb una extensió més que considerable de terreny sota el seu domini. En algun cas, com la família Stela del nucli d'Albinyana, aquest gran domini, que en un passat estigué a les seves mans, s'ha vist àmpliament reduït a la data en què ha estat elaborat el capbreu. Es pot apreciar una lleu tendència que els grans terratinents d'aquell moment visquin a la barriada de les Peces o en alguna de les masies importants escampades per la part planera.

Un dels altres punts que és prou interessant destacar és l'estreta relació que hi ha entre els grans propietaris i l'autoritat local. Un exemple més emmarcat al s. XVI, que a través de diferents formes s'ha anat repetint en el transcurs de la història fins arribar als nostres dies.

A continuació presentaré la llista completa dels confessors, seguint l'ordre del capbreu; incloent el lloc on habiten, l'extensió global dels seus dominis rústics (incloent la part conreable i la part de garriga, aquesta segona menys important en el seu conjunt) i els seus càrrecs locals, quan correspongui.

1. Franci Canyelles. Només apareix esmentat a l'índex.
2. Barthomeu Canyelles. Només apareix esmentat a l'índex.
3. Antoni Canyelles d'Albinyana. 90 jornals i mig de terra. Lloctinent del batlle.
4. Pere Canyelles de l'Albornar vell. 15 jornals de terra.
5. Joan Bargalló menor de dies d'Albinyana. 16 jornals i mig de terra.
6. Franci Canyelles d'Albinyana. 17 jornals de terra.
7. Joan Bargalló major de dies d'Albinyana. 84 jornals de terra.
8. Joana Bargallona d'Albinyana. Muller de l'anterior. 37 jornals de terra.
9. Bernat Giner de les Peces. 105 jornals de terra.
10. Mossèn Francesc Rossell. Rector de la parròquia d'Albinyana. 2 jornals i mig de terra.
11. Pere Giner d'Albinyana. 57 jornals de terra.
12. Antoni Mayner de les Peces. 23 jornals de terra.
13. Miquel Canyelles de les Peces. 91 jornals de terra. Jurat del municipi.
14. Antoni Yvern d'Albinyana. 134 jornals de terra. Jurat del municipi.
15. Barthomeu i Joan Mayner de mas Mayner. Pare i fill. 207 jornals de terra.
16. Climent Chrestia de mas Consell. 30 jornals de terra.
17. Francesc Llagostera de la masia de cal Cinto o cal Sereno de Tomoví. 136 jornals de terra.
18. Gaspar Papiol. Originari de les Peces, però en el moment del capbreu resident a la Bisbal del Penedès. Mig jornal de terra.
19. Barthomeu Mayner d'Albinyana. 20 jornals i mig de terra.
20. Antoni Bargalló d'Albinyana. 41 jornals de terra.
21. Pere Joncosa de les Peces. 32 jornals de terra.
22. Pere Borrell. Natural del Vendrelli, però en el moment del capbreu resident a les Peces. 70 jornals del terra.
23. Eulàlia Mirona de les Peces. Vidua de Joan Miró. 66 jornals de terra.
24. Antoni Joncosa de les Peces. 16 jornals de terra.
25. Pere Busquet del mas Barceló, pertanyent al terme de la Bisbal del Penedès, amb una propietat dins el municipi d'Albinyana. 10 jornals de terra.
26. Pere Escofet de la Bisbal del Penedès. Curador de Damià Ventosa de mas Ventosa d'Albinyana. 123 jornals de terra.

El mas del Mata (Arxiu fotogràfic Joan Virella-1970).

27. Antoni Ventosa del Vendrell. Curador dels béns de Christòfol Stela natural d'Albinyana, però emigrat a Sant Esteve de Llitera, pertanyent al Regne d'Aragó. 58 jornals de terra.

28. Barthomeu Stela d'Albinyana. 16 jornals de terra.

29. Antoni Busquet de l'Albornar vell. 15 jornals de terra.

30. Pere Joncosa de l'actual molí d'en Joncosa. 177 jornals de terra.

31. Pere Canyelles de les Peces. 193 jornals de terra.

32. Pere Mayner d'Albinyana. 79 jornals de terra.

33. Pere Giner d'Albinyana. Procurador dels béns de la seva germana Francina Porta, resident a Cubelles. 3 jornals de terra.

34. Sebastià Salort d'Albinyana. 18 jornals de terra.

35. Jaume Mayner d'Albinyana. 6 jornals de terra.

36. Pere Joan Romeu del Vendrell. Curador dels fills de Climent Figuera del molí d'en Figuera.

37. Segona confessió de Pere Joncosa del molí. Un jornal més de terra.

38. Segona confessió de Barthomeu i Joan Mayner. 4 jornals més de terra.

Després de les primeres (fins al número 37, aquesta no inclosa) apareix intercalada una confessió dels jurats d'Albinyana on exposen els delmes dels fruits que acostumen a pagar al monestir de Sant Cugat del Vallès.

DESCRIPCIÓ GENERAL DEL MUNICIPI

L'anàlisi del capbreu permet extreure un conjunt de dades que faciliten una idea global del que seria el municipi d'Albinyana en aquell període, el qual els historiadors emmarquen dins la història moderna.

Albinyana

Iniciarem la nostra descripció amb el nucli important, on estan ubicats els edificis i serveis que simbolitzen la identitat d'un poble. L'església coincidiria amb l'actual, prescindint de les ampliacions i modificacions que s'hi han portat a terme en segles posteriors al segle XVI. Al costat mateix, a la banda oest, hi hauria el cementiri del municipi, el qual s'ha utilitzat fins a principis del present segle. La rectoria ocuparia una part de l'actual, amb unes dimensions més reduïdes.

Des de la «reconquesta» cristiana i fins a la desamortització de Mendizábal al 1835, Albinyana va ser feu del monestir benedictí de Sant Cugat del Vallès. Simbol d'aquest domini feudal són les Cases de l'Abadia, que coincidirien aproximadament amb les actuals cases de cal Pau Magí i ca l'Anton de la Plaça, ubicades ambdues a la banda oest de la plaça Major. Aquestes cases, entre altres seccions, albergaven el celler de l'abat i una ferreria comuna. No gaire lluny hi trobem una «botigueta», molt probablement propietat de l'abat, destinada als seus veïns.

El poble, el trobem estructurat al voltant de dues places, la Plaça (l'actual plaça Major) i la plaça Vella, situada a l'oest de l'antic cementiri i al nord del castell d'Albinyana, ja totalment desaparegut. Aquest últim, al segle XVI comprendria, aproximadament, l'espai que avui ocupa l'estanc de la vila. Tot i que, segons es desprèn del següent fragment extret de la confessió de Pere Mayner, «... tota aquella casa

situada en la plaça pública de dit loc de Alb en la qual ell dit confessant ab sa muller e família habite... la qual antigament fonc lo Castell de dit loc de Alb e fou den Franci Mayner son pare...», aquest ocuparia una superfície superior i comprendria les cases de l'abat i la casa propietat de Pere Mayner, la qual llinda amb aquestes cases.

A partir d'aquests dos espais centrals anirien formant-se, en forma radial, els diferents carrers del municipi, segons marca el capbreu. Un correspondria a les primeres cases del carrer Bonastre; un altre coincidiria amb el tram més elevat del carrer Major, aproximadament fins a cal Groc; un altre el podem situar al carrer de l'Església (recordem que fins a començaments d'aquest segle la plaça de Sant Antoni estava ocupada per una gran mansió propietat de la família Bassa, resident al Vendrell), i per últim, trobariem el carrer Montserrat, amb una definició diferent de l'actual. Les variacions en la distribució del municipi en aquests més de 400 anys han estat notables; per tant, cal fer una lectura d'aquesta descripció amb les oportunes reserves.

En un punt més enlairat apareix esmentada una «torre enderrocada», la qual, atenent-nos a les afrontacions del document, ve a coincidir amb la torre del campanar de l'ermita de Sant Antoni d'Albinyana, un clar indicador que l'ermita és posterior a la data del document. Per al bastiment del seu campanar s'aprofitaria aquesta torre de guaita «enderrocada» d'èpoques anteriors, que ocupava un lloc privilegiat a la talaia albinyanenca.

Les Peces

Fou un centre clau en les comunicacions de l'època. Hi creua el camí que va d'Albinyana a la Bisbal; per la seva rodalia passa el camí del Vendrell a Valls i els camins que provinents d'Albinyana condueixen a l'Ortigós i a l'ermita de Santa Cristina de la Bisbal. L'origen d'aquesta barriada es fonamenta, a part de la seva situació privilegiada en l'àmbit de les comunicacions, en la planura dels terrenys del seu voltant.

El capbreu ens presenta la localitat distribuïda en un parell o tres de carrers (tots designats amb el nom de «públic»), que coincidiria amb el nucli més antic, al voltant de l'actual carrer Major. Són general-

ment cases amb el seu corral, envoltades totalment o parcial per terrenys conreables, on acostuma a aparèixer una era amb la corresponent pallissa. Fins i tot hi ha una partida de terreny situada al nord de l'antic camí de les Peces a Santa Oliva que rep el nom de «lo Carrer», un exemple del concepte de carrer que s'havia desenvolupat en aquest barri de les Peces a la seva etapa de formació en una entitat amb personalitat pròpia.

L'Albornar vell

Coincideix amb la masia de l'Albornar. A primer cop d'ull, cal plantejar un qüestió donada per la seva «peculiar» denominació; per què sempre va acompanyat pel qualificatiu vell? Això porta a una altra pregunta. N'hi havia un altre de més nou? La informació que proporciona el capbreu no aporta cap dada que permeti formular una hipòtesi amb una certa consistència. La resposta és difícil, a manca d'altres documents. Si més no, crec correcte apuntar, amb les oportunes reserves, que aquest adjectiu serviria per distingir aquest Albornar d'altres construccions, tot i denominar-se amb diferent nom, més «modernes» que hi hauria en aquest indret. Recordem que la masia de l'Albornar ja la trobem citada al cartulari de Sant Cugat⁽³⁾ l'any 1127. Al document no apareix el nom del propietari d'aquesta masia, encara que surten dos dels seus habitants que confessen les seves propietats, totes elles alienes a la partida de l'Albornar. Aquesta propietat podria haver estat recollida als fulls que falten al document original. També cal tenir present la possibilitat que el seu amo fes la capbreuació de la masia amb el terreny en un altre municipi veí; recordem que l'Albornar ha pertangut durant uns quants segles a la parròquia de Santa Oliva. Al moment de la capbreuació hi vivien Pere Canyelles i Antoni Busquet amb les seves famílies, dedicades a l'agricultura i ramaderia. El capbreu no aporta més dades interessants sobre aquesta partida ubicada als límits septentrionals del terme.

Mas Consell, mas de n'Andreu i mas d'en Conill

Amb aquests noms es designa una sola masia ubicada, com he dit abans, on avui es troba Bonaterra I i II. El capbreu mateix en fa una breu descripció: 0 «Item te[...] tota aquella masia nomenada lo

El molí d'en Perot abans que l'abandó el portés a un estat ruïnós gairebé total (Arxiu fotogràfic Joan Virella-1970).

mas den Andreu y de altre nom lo mas den Conill ensemps ab dos corrairs de bestiar y un forn a quey ha en dit mas situada e situats en dit terme de Alb[...]. A la vora d'aquesta masia n'hi ha una altra: «[...] Masia de temps immemorial ensa ronega, dirruida e inhabitada [...]», amb un paper rellevant en l'administració de la baronia del Vendrell, «[...] lo mas concell en lo qual tostemps ques han de tractar negossis tocants lo interès de tota la present baronia del Vendrell se ajusten a consell general los singulars de dita baronia [...]». La masia estava envoltada per uns terrenys, més de 40 jornals, sobre els quals exercia el seu domini directe. Hi vivien Climent Chrestia i la seva família, dedicats a l'agricultura i a la ramaderia. Era propietat de Pere Joncosa del molí.

A la confessió de Pere Joncosa del molí hi ha una curiosa estipulació legal per la qual els estadants d'aquest mas han de deixar la part d'aquest mas que tenien i construir-se una casa pròpia als seus dominis. Seguint el document, «[...] en tenen de fer en una partida de les terres que tenen de dita masia los hage de donar 6 lliures y mitja e la teula canya y fusta necessària per a la teulada e la pedra necessària per als sotaments de dita casa com largament cons-

te ab acta[...]». Aquest és un exemple il·lustratiu de les condicions legals entre amo i masover.

Mas Llagostera de Tomoví

És el nom antic de l'actual mas de cal Cinto. El capbreu en fa una descripció general: «[...] Aquell mas vulgarment dit lo mas den llagostera de tumaubi [...] ensemps amb dos corraís de bestiar y una pallissa a dit mas contiguos y un trull de fer oli ab tos sos aparells que dintre lo dit mas te y ensemps tambe amb una gran peça de terra dins lo ambit de la qual estan situats dits mas e pallissa [...]». La masia es complementava amb una finca que l'envoltava, l'extensió de la qual era de 100 jornals. El seu propietari, Francesc Llagostera, hi vivia juntament amb la seva família.

Mas de Mayner

Correspon a l'actual mas de l'Adroguera, una mica més cap a l'est de l'actual mas del Mata. El capbreu en fa una descripció: «[...] Tot aquell mas nomenat lo mas den Mayner [...] en lo qual mas tenen un trull de fer oli ab tots sos aparells necessaris y una pallissa ensemps ab un corral de bestiar a dit mas contíguo y una gran peça de terra (40 jornals) dins lo àmbit de la qual dits mas e corral estan confachits [...]». Un mas dedicat a l'agricultura.

Entre les possessions del mas es troba «[...] una masia de temps immemorial ensa rònega dirruída e inhabitada nomenada lo masot d'en Mayner [...]» La seva situació no és prou precisa, però es pot ubicar entre les propietats del mas Ventosa i el mas Consell per una banda i entre la riera d'Albinyana i la riera de la Bisbal en l'eix nord-sud.

Ens trobem davant una edificació derruída al costat d'una d'habitada amb la mateixa denominació, igual que succeeix amb el mas Consell.

Mas d'en Ventosa.

Actual mas d'en Mata. Pertany en aquest període a la família Ventosa, allí establerta. El document mateix ens en fa una breu des-

cripció: «[...] aquella masia nomenada lo mas den Ventosa ab un corral anaquella contíguo y un trull de oli ab tots sos aparells necessaris que hi ha dintre dita masia ensemps ab una gran peça de terra (50 jornals) dins lo àmbit de la qual dita masia e corral estan constrohits de abis [...]».

Molí d'en Juncosa

Correspon a l'actual molí d'en Perot. El capbreu en fa una descripció: «[...] Y un molí fariner que té en dita casa ab ses moles tramuja farnera bassa rec capsés traslladador y tots altres aparells a un molí necessaris e també y té un trull per a fer oli y un corral de bestiar devant dita casa y ensemps ab una gran peça de terra (100 jornals) en lo àmbit de la qual dita casa e molí estan introduhits [...]». Aquesta bassa i la seva situació privilegiada al costat de la riera permetien l'aprofitament d'alguna petita porció de terreny per al regadiu, on arribava l'aigua conduïda per una sèquia que sortia de dit molí.

Molí d'en Figuera

Correspon a l'actual molí del Blanquillo. El document ens en fa una descripció: «[...] Tota aquella casa o mas situat en lo terme del castell de Alb nomenat lo molí den figuera [...] amb un molí fariner quey ha en dita casa ab ses moles rodes rodets tramuja traslladador bassa rec y caprec y altres aparells necessaris a dit molí fariner y ensemps també ab un corral contíguo a dita casa [...]». La bassa i la seva situació a la vora de la riera permetien el conreu de regadiu.

La masia de la Torre Badal

Propietat de «Joan Bargallo major de dies d'Albinyana». El capbreu ens presenta aquesta masia: «Ítem tota aquella masia de temps immemorial en sa rònega difinida [...] E dinse dita masia La torra Badal [...]» El seu nom original seria la Torre Abadal, fent referència a una propietat que havia estat domini de l'estament eclesiàstic. Aquest nom presenta dues variants més en el mateix document: «la torrabada!» i «torra badal!». El document no aporta cap dada que permeti esbrinar, amb certa segure-

tat, si tenia estadants, tot i que el més probable és que es tractés d'una masia rònega, com diu el document, que s'utilitzava com a pallissa o per emmagatzemar-hi altres tipus d'estris o productes agrícoles.

Les diferents afrontacions permeten fer una aproximació força acurada de la seva situació. Aquesta vindria a coincidir amb l'actual mas Manyer o terrenys pròxims a aquest, a peu de la carretera local que uneix Albinyana amb la C-246. Cal fer una petita advertència sobre la utilització d'aquest nom en diferents èpoques: no es pot confondre aquest mas manyer amb el mas Mayner que apareix esmentat al capbreu. Aquest darrer correspon a l'actual mas de l'Adroguera.

El mas de Sanct Martí

Ha desaparegut sense deixar cap rastre de la seva presència. El capbreu ens en fa una breu descripció global: «Ítem tota aquella masia de temps immemorial en sa rònega derruyda e inhabitada nomenada lo mas de Sanct Martí ensemps ab totes les terres (70 jornals) honors [...] que són de dita masia [...]». En la data del document ja presentava un evident estat ruïnós, fins a desaparèixer posteriorment. Les diferents afrontacions ens permeten fer una aproximació sobre la seva situació, que seria l'espai comprès entre les següents coordenades: al nord-oest de l'actual mas del Mata, al sud de la riera de la Bisbal, al nord de la C-246 i al sud-est del nucli de les Peces.

Les Cases d'en Pont

Interessant i curiosa menció d'una partida de terreny situada al nord de l'actual camí del Pou, que uneix el nucli de les Peces amb les Cases del Torrent, entre altres llocs. Al capbreu apareix: «Ítem tot aquell ferreginal situat en dit terme prop lo loc de les peces en la qual antigament solien ésser les cases den pont [...]». En un altre paràgraf en parla referint-se a les propietats de Pere Canyelles «[...] que foren den Juan Papiol e diense les cases den pont [...]». Pot tractar-se de les cases que havien estat propietat d'una persona que s'anomenava Pont de cognom o, simplement, pels seus voltants hi havia un pont que travessava la riera de la Bisbal o si més no alguna conducció d'aigua que creuava aquest indret.

*El cementiri vell del municipi situat a l'oest de l'església parroquial
(foto Miquel Casellas).*

Les cases de Tomoví

Els «casalots de tumaubí», les «cases de tumaubí» i els «casals de tumaubí» són les tres variants que reben unes cases situades a l'oest de l'actual molí d'en Perot. Al mateix indret, segons apunten els bons coneixedors del terreny, com Joan Latorre, és on s'aixecaria una part de la mítica ciutat de Tomoví. El capbreu afegeix, quan esmenta les propietats de Pere Joncosa del molí, «Ítem un casalot enderrocant als casals de tumaubí énsemps amb una peçeta de terra anaquell contígua [...]». El que sembla evident és que allí hi havia unes cases, encara que només aparegui esmentat el propietari d'una.

Cal respondre altres preguntes que es plantegen tot seguit: Qui és el propietari de la resta? Estan habitades? Són construccions antigues? Aquestes són preguntes per a les quals només podem donar hipòtesis que amb el temps poden ser verificades o refusades, depenent de la nova documentació que pugui aparèixer en un futur. En principi, crec que són les cases hereves de la «Villa Domubaius» que trobem al Cartulari de Sant Cugat al segle X. El propietari al moment de la capbreuació podia correspondre a un dels dos confessants que es trobarien als fulls que s'han perdut o residents en un altre municipi

—recordem que l'Albornar presenta un cas similar. Crec, com he dit abans, que no seria menyspreable el fet que hi habitessin alguns jornalers al servei dels terratinents que posseïen finques en aquesta zona.

ALBINYANA, UNA REALITAT SOCIAL EN PLE SEGLE XVI

El capbreu permet elaborar un esbós global de la realitat de la localitat al voltant del 1562. Les dades aportades pel document deixen entreveure una societat totalment abocada a l'agricultura i a la ramaderia, amb unes comunicacions molt importants amb la resta de pobles veïns i amb les poblacions amb un pes específic en el seu àmbit: Valls, el Vendrell i Vilafranca del Penedès.

Al moment de la capbreuació hi havia una indústria extractiva en ple funcionament: la guixera situada a la banda nord del camí vell de l'ermita de Sant Antoni. Sobre aquesta podem llegir «[...] Ha una guixera en la qual tenen facultat tots los habitants en la baronia del Vendrell de fer e portarsen per a llurs ops y servey y no per a vendre pagant per cada quarte a que sen aporten un diner al amo de dita peça. Y en Barthomeu Stela (propietari) de Alb per molt guix que sen aporte no ha de pagar cosa alguna [...]», no passa el mateix en el cas de les salines de na Burgueta, ni en el dels forns de la calç i de la teula. Sobre aquestes tres indústries, una d'extractiva i dues de transformació, el document no dóna cap dada que n'indiqui el funcionament a l'època de la capbreuació. Caldria recular uns quants decennis, possiblement fins al segle XIII, per veure-les en ple rendiment. L'autor mateix⁽²⁾ ha fet un estudi més ampli sobre aquestes indústries.

L'agricultura i la ramaderia són els eixos econòmics i socials bàsics sobre els quals s'estructurava la societat. Pel que fa a la primera, el document aporta un volum important d'informació que permet obtenir una imatge força nítida del que representava en ple segle XVI el conreu de la terra. Els principals cultius són els típics que formen la trilogia mediterrània: els cereals, la vinya i l'olivera.

Els primers juguen un paper important en l'agricultura d'aquest període, especialment el blat, i en un segon terme l'ordi. En un nombre considerable de finques dedicades a aquest conreu apareix l'era,

on es porten a terme les diferents batudes per separar el gra de la palla. En alguns casos la veiem fins i tot transformada en topònim, amb la finalitat de designar una porció concreta de terreny que estigui ho hagi estat destinada a aquesta tasca; és el cas de l'Erassa, l'Era, l'hort de les Trilles, el camp de l'Era i el camp de la Pallissa. La pallissa, lloc on s'emmagatzema la palla, pateix un fenomen similar, com es pot veure en aquest darrer nom de lloc, però menys fructífer en la toponímia local. Aquest cultiu tenia un cert domini a les parts més planeres del municipi, com demostra un recull d'algunes de les pallisses que apareixen al capbreu: Bernat Giner de les Peces, Miquel Canyelles de les Peces, Antoni Yvern d'Albinyana, mas Mayner, mas Llagostera i mas Ventosa. Totes aquestes apareixen al costat de l'habitatge del propietari. La resta, en un nombre reduït, apareixen disperses arreu del municipi.

El blat és l'ingredient bàsic en l'elaboració del pa, aliment fonamental en la dieta humana. Per extreure la farina del gra es portaria en algun dels dos molins hidràulics que trobem descrits. Hi ha tres forns documentats que en permetrien la cocció: Joana Bargallona, muller de Joan Bargalló major de dies, i Pere Mayner, tots dos al nucli d'Albinyana i un altre a Mas Consell. Hi ha una dada que permet conèixer l'extensió aproximada d'un dels forns, concretament el de Joana Bargallona: «Ítem tot aquell pati en lo qual y ha un forn [...] té lo dit pati 4 o 5 passes en quadro [...]»

La vinya és un altre dels cultius fonamentals en aquest període. No esmenta les varietats que es conreaven, tot i que en un moment parla del «marge del moscatell», clara al·lusió a aquesta varietat de raïm. Ha deixat també vestigis en la toponímia, com apareix analitzat en un treball del mateix autor:⁽²⁾ la Vinya, el Vinyot, la Vinyassa, etc. Arran de les diferents confessions podem trobar dos cellers: un de situat a les cases de l'abadia i l'altre pertanyent a Joan Bargalló major de dies; tots dos ubicats al nucli d'Albinyana. Molt probablement hi havia al municipi algun celler particular més amb unes dimensions més reduïdes, el qual no surt documentat. El fet de no localitzar cap celler a la part planera pot interpretar-se com un indicador del predomini del conreu dels cereals en aquesta zona.

El tercer cultiu emblemàtic és l'olivera. La seva importància en l'agricultura ve donada pel gran nombre de trulls que trobem docu-

mentats. Alguns, al moment de la capbreuació, estan fora de servei. Possiblement el seu total funcionament correspondria a una època anterior de creixement demogràfic: Joan Bargalló major de dies, d'Albinyana; Pere Giner d'Albinyana té trull, però no el fa servir; Antoni Mayner de les Peces té un pati on abans hi havia el trull; Antoni Yvern d'Albinyana; mas Mayner; mas Llagostera; Eulàlia Mirona de les Peces en té un en actiu i un altre que s'ha convertit en pallissa; mas Ventosa; Barthomeu Stela d'Albinyana; Pere Joncosa del Moï i Pere Canyelles de les Peces. Aquests trulls estan repartits de forma proporcional arreu del terme, la qual cosa sembla indicar que el conreu d'aquest arbre estava distribuït per tot el municipi. El capbreu dona notícia de l'existència d'altres cultius: ametllers, garrofers, noguers, tarongers, figueres, etc. Per a més dades sobre aquest tema hi ha un treball específic del mateix autor.⁽²⁾

Més de la meitat de les famílies d'Albinyana tenia el seu hort, que era regat per l'aigua que provenia de la font Comuna, que correspon a l'actual brollador del Neix. Aquesta aigua era canalitzada cap als diferents horts del nucli d'Albinyana. Els conreus de regadiu estaven situats en la part més enlairada del municipi, a ambdós costats de l'«ayguera», tal com apareix al capbreu, fins arribar més o menys on avui es troba el dipòsit municipal d'aigua potable, al costat mateix del camí de l'ermita de Sant Antoni. L'aigua de la font Comuna estava repartida entre tots els regants basant-se en tres punts, moments clau al llarg de la jornada: sortida i posta de sol i migdia. El diumenge s'hi afegia, per marcar la pauta, el darrer toc de missa, el qual tenia lloc entre la sortida del sol i migjorn, sense que sigui possible cap més aproximació sobre l'hora exacta que representava. La conducció aquífera subministrava aigua a la bassa comuna i al rajador de l'Espinalt, el qual es trobava més proper al poble. Els principals cultius que apareixen esmentats en horts són: el blat, el forment i el cànem. Aquest últim podria proporcionar la matèria primera per a la fabricació de senalles, cordes, senallons, espadenyas i altres estris agrícoles i per a la llar, tot i que no hi ha cap dada que ho certifiqui.

Al nucli de les Peces trobem una bassa Comuna, situada en la part més enlairada del nucli antic, que proveïa tota la barriada. En aquest nucli no trobem esmentada l'existència de conreus de regadiu. Els dos molins fariners, ubicats a la part planera, també tenen els respectius horts.

Part posterior de l'ermita de Sant Antoni de Pàdua amb la peanya rocosa i la torre-campanar (Arxiu fotogràfic Joan Virella-1979).

La ramaderia era l'altre puntal de l'economia local. Les dades que aporta el capbreu no permeten avaluar amb una certa precisió el seu paper cabdal en l'economia de la localitat. Aquest paper rellevant s'extreu de diferents elements que permeten efectuar una valoració: el nombre considerable de carrerades que trobem esmentades al capbreu. A la confessió dels delmes que s'han de pagar al monestir, hi apareixen els relacionats amb els animals. Un altre indici es basa en la gran quantitat de corrals que apareixen a les diverses confessions. La majoria es troben al costat de les seves llars. Fins i tot hi ha famílies que en tenen dos; com és el cas de Barthomeu Mayner d'Albinyana: un prop de casa i l'altre a les seves propietats d'Escarnosa.

NOTES

- (1) COROMINES, Joan. *Onomasticon Cataloniae*, Curial Edicions Catalanes, Vol. II, III i IV, Barcelona 1994-1996.
- (2) CASELLAS PORCAR, Miquel. "Albinyana a través de la toponímia del Capbreu de 1562. Cultius, indústries extractives i altres topònims interessants", *Actes del XXII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica* celebrat a Vilafranca del Penedès al mes de maig de 1996. Molt possiblement es publicaran durant el transcurs de l'any 1997.
- (3) RIUS SERRA, José. *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, tres volums, CSIC. Barcelona 1945, 1946, 1947.